

اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان سیستان و بلوچستان

معاونت اقتصادی

عوامل موثر بر نرخ بیکاری
استان سیستان و بلوچستان

مقدمه

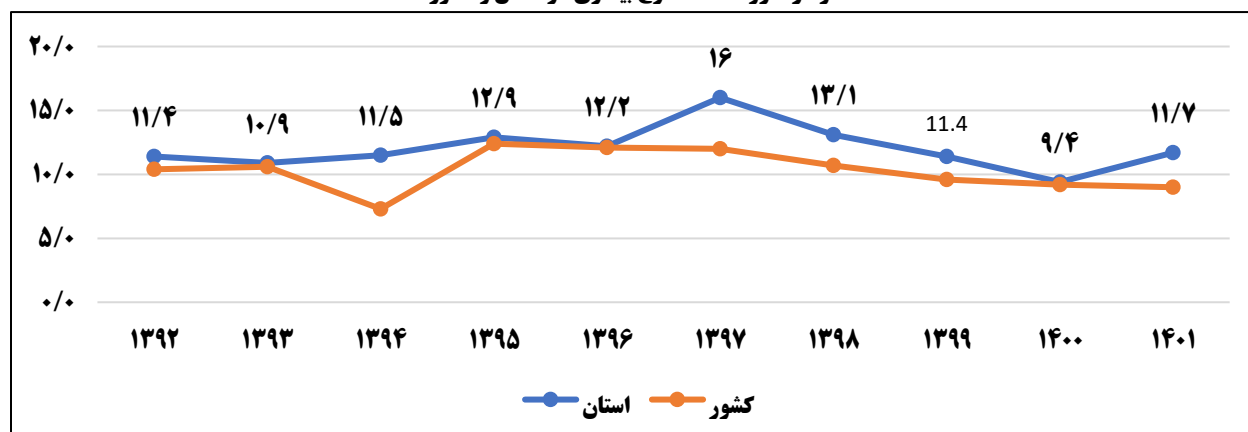
از جمله موضوعات مهم هر جامعه، به ویژه، کشورهای در حال توسعه، مبحث بیکاری است. چرا که کاهش بیکاری بستر را برای بهبود سایر متغیرهای کلان اقتصادی فراهم می آورد. بیکاری به حالتی گفته می شود که در آن افراد تمایل به کارکردن دارند اما موفق به یافتن کار نمی شوند و آنرا به انواع بیکار آشکار و پنهان تقسیم بندی می کنند (در یک تقسیم بندی دیگر، بیکاری را به سه نوع اصطکاکی، فصلی و ساختاری تقسیم بندی می کنند). بیکاری هزینه های اقتصادی و اجتماعی بالایی دربردارد و اثرات نامطلوبی بر ساختار اقتصاد برجای می گذارد. بیکاران با ناامنی مالی مواجه هستند که این امر منجر به فقر و بدهی آنان می گردد. همچنین باید یادآور شد که انواع خاصی از فعالیت های مجرمانه به طور مستقیم با بیکاری ارتباط دارند. (جاهودا، ۱۹۸۲، رافائل و وینترابمر، ۲۰۰۱ و لین، ۲۰۰۸). بیکاری همچنین انتظارات افراد را در مورد محیط کسب و کار و تولید بی ثبات می نماید و با کاهش تقاضا، که ناشی از درآمد پایین است، سرمایه گذاری خصوصی نیز محدود می گردد. پس می توان اظهار داشت که مقوله بیکاری برای دولتمردان و سیاستمداران اقتصادی بسیار قابل توجه است، به طوری که می توان بیکاری را یکی از دلایل مستقیم و غیرمستقیم مشکلات اجتماعی و اقتصادی دانست که می توان منجر به بی ثباتی سیاسی گردد و در مقابل بی ثباتی سیاسی نیز می تواند نرخ بیکاری را افزایش دهد (فورستانر، ۲۰۰۲). بنابراین شناسایی عوامل موثر و تعیین کننده نرخ بیکاری جهت ارائه راهکارهایی در راستای کاهش نرخ بیکاری و استفاده حداکثری از نیروی کار بالقوه بسیار ضروری می نماید. در این گزارش و با توجه به اینکه استان سیتان و بلوچستان بالاترین رتبه در نرخ بیکاری در کشور را دارد، عوامل موثر بر نرخ بیکاری استان را بررسی می نماییم.

بررسی نرخ بیکاری استان

سالانه

- در سال ۱۴۰۱ نرخ بیکاری ۱۳ استان از جمله استان سیستان و بلوچستان نسبت به سال ۱۴۰۰ افزایش یافته است.
- نرخ بیکاری استان از ۹.۴ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۱۱.۷ درصد در سال ۱۴۰۱ افزایش یافته است (۲.۳ واحد درصد افزایش).
- بررسی آمار نرخ بیکاری از سال ۱۳۸۶ تا ۱۴۰۱ نشان می دهد، پایین ترین نرخ بیکاری در سال ۱۴۰۰ گزارش شده است. یعنی این نرخ ۹.۴ درصد کمترین نرخ بیکاری طی این دوره بوده است و یک استثنا تلقی می گردد.
- طی دوره یاد شده به جز سال ۱۴۰۰ متوسط نرخ بیکاری استان ۱۲ درصد بوده است. در نتیجه نرخ بیکاری ۱۱.۷ درصد مربوط به سال ۱۴۰۱ یک نرخ متناسب با روند نرخ بیکاری بلند مدت در استان تلقی می شود.

نمودار ۱: روند سالانه نرخ بیکاری در استان و کشور

منبع: مرکز آمار ایران

جدول ۱: روند سالانه نرخ بیکاری استان و کشور

سال	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱
استان	۱۱/۴	۱۰/۹	۱۱/۵	۱۲/۹	۱۲/۲	۱۶	۱۳/۱	۱۱/۴	۹/۴	۱۱/۷
کشور	۱۰/۴	۱۰/۶	۷/۳	۱۲/۴	۱۲/۱	۱۲	۱۰/۷	۹/۶	۹/۲	۹

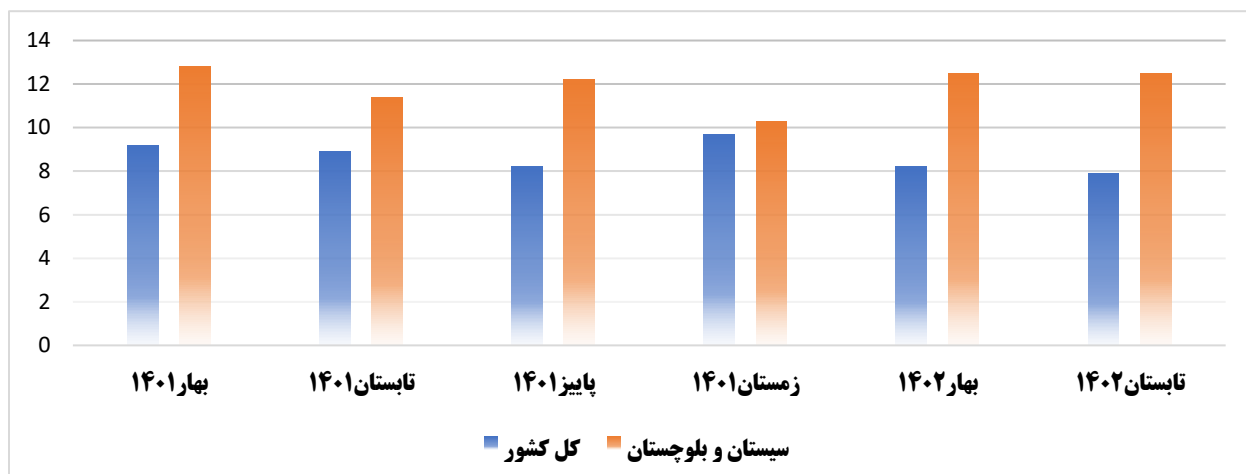
منبع: مرکز آمار ایران

تفکیک فصول

بر اساس آمار منتشرشده از مرکز آمار بیشترین نرخ بیکاری در دو فصل بهار و تابستان ۱۴۰۲، مربوط به استان سیستان و بلوچستان و کمترین نرخ بیکاری به ترتیب مربوط به استان زنجان و آذربایجان غربی است. این در حالی است که نرخ بیکاری استان سیستان و بلوچستان در بهار و تابستان سال ۱۴۰۱ به ترتیب در رتبه چهارم و ششم در میان استان های کشور بوده است.

یکی از دلایل اینکه چرا استان سیستان و بلوچستان در این دو فصل بیشترین نرخ بیکاری را داشته می توان به کاهش رتبه برخی از استان ها در نرخ بیکاری اشاره کرد. مانند نمونه کرمانشاه در بهار ۱۴۰۱ و هرمزگان در تابستان ۱۴۰۱ رتبه اول نرخ بیکاری استان ها را به ترتیب با نرخ های ۱۵/۴ و ۲۲/۶ درصد داشته اند، این در حالیست که آمارها نشان می دهند که نرخ بیکاری این استان ها در بهار و تابستان سال ۱۴۰۲ به زیر ۱۱ درصد رسیده و جایگاه آن ها در جدول نرخ بیکاری استان ها کاهش قابل توجهی داشته است.

نمودار ۲: روند نرخ بیکاری استان سیستان و بلوچستان (به تفکیک فصول)

منبع: مرکز آمار ایران

جدول ۲: روند نرخ بیکاری استان سیستان و بلوچستان (به تفکیک فصول)

شرح	بهار ۱۴۰۱	تابستان ۱۴۰۱	پاییز ۱۴۰۱	زمستان ۱۴۰۱	بهار ۱۴۰۲	تابستان ۱۴۰۲
کل کشور	۲/۹	۹/۸	۸/۲	۹/۷	۸/۲	۷/۹
سیستان و بلوچستان	۱۲/۸	۱۱/۴	۱۲/۲	۱۰/۳	۱۲/۵	۱۲/۵

منبع: مرکز آمار ایران

جدول ۳: نرخ بیکاری استان سیستان و بلوچستان (به تفکیک فصول ۱۴۰۲)

ردیف	شرح	بهار ۱۴۰۲	ردیف	شرح	تابستان ۱۴۰۲
	کل کشور	۸/۲		کل کشور	۷/۹
۱	سیستان و بلوچستان	۱۲/۵	۱	سیستان و بلوچستان	۱۲/۵
۲	لرستان	۱۲/۴	۲	هرمزگان	۱۱/۵
۳	هرمزگان	۱۲/۱	۳	لرستان	۱۱/۱
۴	چهار محال و بختیاری	۱۱/۹	۴	کرمانشاه	۱۰/۳
۵	خوزستان	۱۱/۲	۵	خوزستان	۱۰/۳
۶	کردستان	۱۰/۴	۶	چهار محال و بختیاری	۱۰
...	...	...	...	...	...
۳۰	مرکزی	۵/۸	۳۰	خراسان شمالی	۵/۱
۳۱	زنجان	۴/۹	۳۱	آذربایجان غربی	۵/۱

منبع: مرکز آمار ایران

جدول ۴: نرخ بیکاری استان سیستان و بلوچستان (به تفکیک فصول ۱۴۰۱)

ردیف	شرح	بهار ۱۴۰۱	ردیف	شرح	تابستان ۱۴۰۱
	کل کشور	۲/۹		کل کشور	۹/۸
۱	کرمانشاه	۱۵/۴	۱	هرمزگان	۲۲/۶
۲	هرمزگان	۱۵/۳	۲	خوزستان	۱۵/۶
۳	خوزستان	۱۴/۱	۳	کرمانشاه	۱۳/۶
۴	سیستان و بلوچستان	۱۲/۸	۴	اردبیل	۱۱/۷
۵	لرستان	۱۲/۸	۵	لرستان	۱۱/۷
۶	اصفهان	۱۲/۳	۶	سیستان و بلوچستان	۱۱/۴
:	...	...	...	...	...
۳۰	سمنان	۶/۱	۳۰	سمنان	۶/۳
۳۱	زنجان	۵/۴	۳۱	زنجان	۵/۵

منبع: مرکز آمار ایران

بررسی عوامل مؤثر بر نرخ بیکاری استان سیستان و بلوچستان

به طور کلی عدم سرمایه گذاری مؤثر در گذشته و ذهنیت منفی در این رابطه، فقدان مشارکت مؤثر مردم استان در فعالیتهای اقتصادی و تولیدی، تحریکات و ناامنی های استان و فضای انتظامی - امنیتی در بعضی از مواقع و سایر عوامل آشکار و پنهان باعث افزایش نرخ بیکاری در استان گردیده است.

در مجموع عواملی همچون: ضعف توان های محیطی استان، دوری از مرکز، قرار نداشتن در مسیر راههای ارتباطی اصلی شمال به جنوب کشور، همسایگی با نواحی فقیرنشین دو کشور فقیر افغانستان و پاکستان، پایین بودن ضریب امنیتی استان، طایفه محوری، عدم برخورداری از توزیع فرصت ها در گستره ملی، اشتغال جمعیتی از لایه های اجتماعی استان در مقوله اقتصاد پنهان استان (یا همان قاچاق مواد مخدر و کالا)، مهاجرت به کشورهای عرب کرانه خلیج فارس، بیکاری گسترده در سطح استان به ویژه ۴۵۰ هزار افغانی غیر مجاز از جمله مواردی هستند که کلیت امور اقتصادی استان به ویژه نرخ بیکاری را متأثر می سازند (کیانی و طاهری، ۱۴۰۱). با توجه به مجاورت استان با منطقه معروف به هلال طلائی که از گسترده ترین مناطق تولید مواد مخدر جهان به شمار می رود و همچنین نقش ایران به عنوان مسیر ترانزیت و بازار مصرف و نقش گذرگاهی آن در ارتباط با ترانزیت مواد مخدر جایگاه استان در این فرآیند بهتر آشکار می شود. برای نمونه بیش از ۸۰ درصد مرفین کشف شده سال ۲۰۰۸ در سطح جهان در ایران بوده است (کاوایانی راد، ۲۰۱۰).

از عوامل مؤثر در بالا بردن نرخ بیکاری استان وجود بیش از ۴۵۰ هزار تبعه افغان در استان است که بیش از ۸۵ هزار فرصت شغلی پایدار را اشغال کرده اند. همچنین بسیاری از نخبگان بلوچ سیاست های اقتصادی جمهوری اسلامی را تابعی از سیاست های کلان (قومی مذهبی) می دانند و رفتار جمهوری اسلامی را در واگذاری پروژه های اقتصادی، تبعض آمیز تلقی می کنند. البته در حال حاضر ۱۰ درصد درآمد بلوچ ها از طریق بازارچه های مرزی، ۳۰ درصد از طریق کشاورزی سنتی و نیمه سنتی، ۳ تا ۵ درصد از طریق ورود سرمایه افرادی که خارج از کشور (پاکستان و کشورهای عربی کرانه خلیج فارس) مشغول کار هستند، تأمین می شود (کیانی و طاهری، ۱۴۰۱). بخشی از درآمد آنها نیز از امور خدماتی و اداری و درصد بیشتر باقی مانده، حاصل از قاچاق سوخت و مواد مخدر است. این در حالی است که منابع غیررسمی و محلی بیش از ۲۶ درصد درآمد بلوچ ها (در مناطق مرزی) را از قاچاق مواد مخدر (خرید، ترانزیت، توزیع و ...) می دانند.

در استان، مواد مخدر فقط یک منبع درآمد یا راهی برای تأمین معیشت نیست، بلکه ابزار قدرت است که از طریق آن استان توانسته است فاصله اقتصادی خود با مرکز را حفظ کند. نتیجه آنکه تاکنون حکومت نتوانسته است با ایجاد زیرساخت های اقتصادی، بلوچستان را به بدنه اقتصادی ملی پیوند دهد؛ شکل گیری اقتصادی پنهان، مزاحم و زائد بر کلیت اقتصادی کشور بوده است. (شبان، ۲۰۱۳)

عوامل احتمالی موثر بر افزایش نرخ بیکاری استان در سال ۱۴۰۱

- **آشوب های اجتماعی سال ۱۴۰۱:** عوامل سیاسی نظیر آشوب های اجتماعی می تواند در روند نرخ بیکاری موثر باشد. حادثه هشتم مهر ماه ۱۴۰۱ در استان سیستان و بلوچستان یکی از عواملی بود که کاهش تقاضای درخواست های صدور مجوز سرمایه گذاری در استان را در پی داشت (پژوهش پیوست). در پی آن حادثه اصناف بسیاری آسیب دیده و تعطیل شدند که این خود تعداد بیکاران را تحت تاثیر قرار داد. بر اساس آمار اخذ شده از اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان خسارت واحدهای صنفی آسیب دیده از آشوب یاد شده (با ۲۶۶ نفر شاغل) بیش از ۲۱۴ میلیارد تومان برآورد شده است. این واحدها تا بازسازی کامل تعطیل و نیروهای کار آن ها بیکار شدند.
- **تشدید مهاجرت افغانه به استان:** تغییر رژیم در کشور افغانستان و روی کار آمدن حکومت طالبان موجب تشدید مهاجرت از این کشور به سایر کشورها گردید. شواهد نشان می دهد خیل عظیم مهاجرین به صورت غیر رسمی از مرزهای این استان وارد کشور شده اند. تجربه نشان داده این مهاجرین بسیاری از فرصت های شغلی من جمله مشاغل ساختمانی و مشاغل مرتبط با تعمیرات اتومبیل و... را از کارگران و شاغلان ایرانی می ربایند. کارفرمایان نیز به واسطه شرایط ایده آلی که این نیروی کار مهاجر دارند و به دلیل نبود جرایم قابل توجه در بکارگیری نیروی کار مهاجر، همیشه تمایل به اشتغال این نوع نیروی کار دارند. یک نمونه بارز شاهد این موضوع حجم عظیم نیروی کار مشغول در ساخت پروژه های مسکن ملی در استان سیستان و بلوچستان است. از آنجایی که طبق آمار، نرخ بیکاری دو استان خراسان جنوبی و خراسان رضوی به عنوان دو استان همسایه کشور افغانستان نیز در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ماقبل افزایش یافته است لذا قطعاً این موضوع می تواند از جمله عوامل قابل طرح در توضیح افزایش بیکاری بومیان استان و نرخ بیکاری باشد.

پیش بینی اثر تسهیلات پرداختی تبصره ۱۸ بر نرخ بیکاری استان

- طبق آمار حدود ۹۵۵ میلیارد تومان در سال ۱۴۰۱ از محل بند الف تبصره ۱۸ تسهیلات پرداخت شده که ۵۳۶ میلیارد سهم تسهیلات سرمایه در گردش و ۴۱۹ میلیارد تومان سهم تسهیلات برای طرح های ایجاد شده است.
- پیش بینی ایجاد اشتغال در طرح های سرمایه در گردش ۵۲۷۳ نفر و طرح های ایجاد ۲۳۰۶ نفر بوده است.
- تحقق اشتغال در طرح های سرمایه ثابت شامل انعقاد قرارداد مدنی که به طور متوسط در بانک های استان بین زمان ۱۲ ال ۱۸ ماه بر اساس بانک عامل و نوع طرح (میزان سهم تسهیلات مورد نیاز برای ساختمان و خرید ماشین آلات) متغیر می باشد، از طرفی پس از اتمام مشارکت مدنی یک بازه زمانی تنفس برای طرح به استناد دستورالعمل

ابلاغی تبصره ۱۸، شرایط کارشناسی بانک بین بازه زمانی ۶ ماه الی ۱۲ ماه در نظر گرفته می شود که در این فاز متقاضی نسبت به اخذ پروانه بهره برداری و تولید آزمایشی اقدام می نماید و پس از مراحل فوق پرداخت اقساط در قالب قرارداد فروش اقساطی سهم الشراکه بانک عامل با متقاضی منعقد می گردد که اشتغال ایجاد شده پس از زمان شروع پرداخت اقساط قابل ایجاد و پیگیری می باشد. بنابراین در خوشبینانه ترین حالت رصد اشتغال پیش بینی شده پس از ۱۸ ماه از زمان اولین پرداخت به متقاضیان تسهیلات ایجاد می پذیرد. در خصوص منابع پرداختی به صورت سرمایه در گردش بر اساس تنفس در نظر گرفته بین ۶ الی ۱۲ ماه متغیر می باشد که شرایط ایجاد اشتغال در این مورد هم به مانند مورد قبل پس از بازه زمانی تنفس لحاظ شده قابل رصد می باشد.

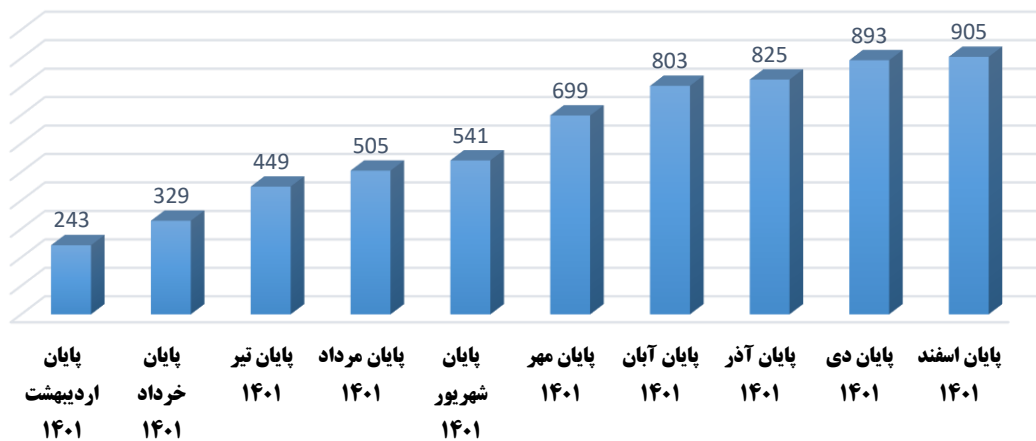
■ در شرایطی که در ایده آل ترین وجه ممکن ۵ هزار اشتغال پیش بینی شده از محل سرمایه در گردش در سال ۱۴۰۱ محقق شود باید دید چه اثری روی نرخ بیکاری سال ۱۴۰۱ باید می گذاشت؟ در سال ۱۴۰۰ جمعیت شاغل استان ۵۸۰۶۴۳ نفر بوده است. حال اگر در ساده ترین شکل ممکن صرفاً ۵ هزار نفر اشتغال پیش بینی شده سال ۱۴۰۱ از محل تسهیلات تبصره ۱۸ را به این میزان اضافه نماییم و مجدداً نرخ بیکاری را محاسبه کنیم نرخ بیکاری تنها ۰.۰۷ درصد بهبود می یابد. در نتیجه نمی توان انتظار داشت که این میزان تسهیلات پرداختی تاثیر چشمگیری بر بهبود نرخ بیکاری داشته باشد. یکی از اهداف تسهیلات اشتغال زایی تثبیت اشتغال و جلوگیری از تشدید بیکاری است که نائل شدن به این مسئله نیز خود می تواند به عنوان یک هدف مطلوب ارزیابی گردد. به عبارتی این موضوع قابل طرح است که در صورتی که این تسهیلات پرداخت نمی شد ممکن بود نرخ بیکاری با شرایط بدتری روبرو می شد.

جدول (۲): توزیع منابع تسهیلات پرداخت شده

ردیف	نوع طرح	تعداد طرح	مبلغ تسهیلات پرداخت شده (میلیارد تومان)	اشتغال ایجاد شده	سرانه اشتغال (میلیارد تومان)
۱	سرمایه ثابت	۵۵۵	۴۰۳.۲	۲۳۰۶	۰.۱۷۵
۲	سرمایه در گردش	۱۵۷	۵۳۶	۵۲۳۷	۰.۱۰۲
۳	بازآفرینی شهری	۲۰	۱۴.۹	...	...
۴	جمع کل	۷۳۲	۹۵۴.۱	۷۵۴۳	

منبع: اداره کل امور اقتصادی و دارایی

رشد تسهیلات تبصره ۱۸ پرداخت شده در سال ۱۴۰۱ (میلیارد تومان)

توصیه‌های سیاستی

اگر چه اجرای برنامه های توسعه باعث ارتقاء بهبود سطح و شرایط زندگی توفیق در زمینه های مختلف از جمله افزایش چشمگیر درآمد کشورها می شود اما با این حال چالش هایی مانند افزایش نرخ بیکاری مانعی جهت رسیدن به توسعه می باشد. برای جلوگیری و کاهش مسئله بیکاری لازم است وجود آن را پذیرفته و زمینه ها و علل اساسی وقوع آن را شناسایی و با ارائه راهکارها به مقابله با آن بپردازیم که این مهم بجز با برنامه ریزی صحیح امکان پذیر نمی باشد. از جمله راهکارها و پیشنهادات جهت مقابله با مسئله ی بیکاری:

- ۱- ایجاد بسترهای اشتغال با توجه به منابع موجود و تیز مناطق و جذب افراد بیکار با دادن آموزش های لازم به آنان
- ۲- ایجاد فضایی امن جهت اظهار نظر عموم افراد جامعه و شفافیت عملکرد مسئولان و پاسخگویی از جانب آنان که باعث بالا رفتن حس اعتماد در افراد شده و بروز استعدادها را در پی دارد
- ۳- ایجاد ثبات سیاسی و رفع خشونت های سیاسی و اجتماعی در جامعه
- ۴- بهبود فضای کسب و کار و رفع مواقع و فواتین غیر ضروری برای راه اندازی مشاغل برای افراد جویای کار
- ۵- بهبود شاخص های حکمرانی به منظور ایجاد اطمینان خاطر برای فعالان اقتصادی و همچنین جلوگیری از فساد و رانت خواری
- ۶- اختصاص بخشی از درآمدهای حاصل از فروش منابع طبیعی به ترمیم و ایجاد زیرساختارهای اقتصادی و اجتماعی- آموزشی در کشور
- ۷- حمایت از طرح ها و راهکارهای ابداعی دانشجویان در مورد رونق اشتغال و اقتصاد
- ۸- برنامه ریزی برای شناسایی علایق و استعداد دانشجویان و کار آموزی در سازمانها و ادارات مرتبط با رشته های تحصیلی در جهت آشنا شدن با مهارت های اشتغال

۹- آموزش مهارت های جستجوی شغلی و کاریابی و آموزش مفهوم کارآفرینی و چگونگی کار آفرین شدن.

۱۰- حمایت از کارهای پژوهشی با محور دانشگاه و بازار کار

ظرفیت های استان سیستان و بلوچستان در حوزه تجارت، صنعت و معدن و وجود منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار، وجود معادن و ذخایر غنی بکر و متنوع از نوع کانی های با ارزش بر خور داری از ا ستعدادهای شیلاتی و کشاورزی منحصر به فردی را دارا است که می توان با سرمایه گذاری درست روی آن به صورت قابل توجهی نرخ بیکاری را در استان کاهش داد. منشا تقاضا برای تیروی کار، ایجاد ظرفیت های جدید و به کارگیری ظرفیت های موجود است و به دلیل محدودیت منابع تولید برای کاهش بیکاری باید به بخش هایی توجه شود که بیشترین اشتغال را ایجاد می کنند، فعالیت های «کشاورزی، شکار و جنگلداری»، «معدن»، «صنعت»، «هتل و رستوران»، «عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای» و «بهداشت و مددکاری اجتماعی» از نظر اشتغال زایی (در استان سیستان و بلوچستان) کلیدی هستند و پیشنهاد می شود، جهت اشتغال زایی و کاهش نرخ بیکاری در استان، روی این فعالیت ها تمرکز شود. فعالیت ها و برنامه های توسعه پایدار باید با گسترش مداوم همه موارد را در بر گرفته و یک نظام تلفیقی مناسب از همه فعالیت های مرتبط ضروری و نیز فعالیت های کوتاه مدت تا بلند مدت را به وجود آورد. یک مبحث مهم دیگر در برنامه ریزی توسعه پایدار قبول مفهوم چرخه ای در برنامه ریزی است. این به آن معنا است که کار برنامه ریزی یک باره به اتمام ی رسد و لذا هیچ ضرورتی برای لحاظ همه موارد ضروری از همان اول نیست و می توان از ساده و کم شروع کرد تا در چرخه های بعدی تکمیل شود.